

DEMOCRATIE *Monitor* MONITOR

NOTITIE: NAAR EEN STERKERE DEMOCRATIE

Waarom deze notitie?

Met deze notitie bieden we een panklaar hoofdstuk voor het volgende regeerakkoord. Daarin bundelen we de vele goede ideeën om de democratie en rechtsstaat in Nederland te versterken. Zo helpen we de informateur en onderhandelaars snel tot een akkoord te komen op dit thema.

Dat is namelijk hard nodig. Want de Nederlandse democratie komt niet door de APK. Dat concluderen wij in ons rapport 'Democratie Monitor 2025' op basis van uitgebreide data-analyse.

Van de 45 indicatoren voor een gezonde democratie verslechteren er 18 in de periode 2014-2024. Slechts 9 indicatoren verbeteren. De negatieve trends zijn bovendien sterker dan de positieve trends. De tekstbox vat de inhoudelijke highlights van het rapport samen.

Deze ontwikkeling moet worden gekeerd. Een gezonde democratie is onmisbaar voor meer veiligheid, vrijheid en voorspoed voor alle Nederlanders.

Daarom moet het volgende kabinet alles in het werk stellen om de democratische rechtsstaat te versterken. Onderstaande maatregelen bieden een krachtige agenda die in het regeerakkoord gevoegd kan worden.

De inhoud van deze agenda bouwt voort op de aanbevelingen van (staats)commissies, analyse van verkiezingsprogramma's, en de rijke input die wij ontvingen vanuit het brede veld. Daarnaast ontvingen we vele waardevolle bijdragen uit het veld, waaronder van de organisaties en experts die dit initiatief steunen.

Highlights 'Democratie Monitor 2025'

De democratische en rechtsstatelijke politiek staat onder druk:

- Steeds meer onrechtsstatelijke voorstellen.
- Dalend draagvlak voor democratische instituties.
- Steun voor autocratische maatregelen.
- Intimidatie van politici neemt toe en bemoeilijkt het werk.

De 'tegenmacht' kalft af:

- De toegang tot het recht staat onder druk.
- Autoriteiten breken vaker vreedzame demonstraties op.
- Bezuinigingen zetten de vrije pers en wetenschap onder druk.
- Agressie en intimidatie schaden de journalistiek en wetenschap.
- Groeiende perceptie van rechtsongelijkheid onder de bevolking.

Lichtpuntjes:

- Vertrouwen in rechters, pers, ambtenaren, zorg en medeburgers neemt toe.
- Internationaal behoort Nederland tot de meest geavanceerde democratieën, hoewel we ook daar afglijden.

Hoofdstuk voor het regeerakkoord: 'Een sterke democratie die werkt voor burgers'

Een robuustere democratie komt tot betere oplossingen voor de problemen waar ons land mee worstelt. En een robuustere democratische rechtsstaat beschermt ons allemaal tegen willekeur, machtsmisbruik, corruptie en onrecht. Dat is wat ons land nodig heeft en dat is waar dit kabinet in investeert. De coalitie gaat de democratie, inclusief rechtsstaat, in brede zin versterken. Dat is broodnodig want onderzoeken laten zien dat de democratie nu niet door de APK komt. Door te investeren in de vitaliteit, weerbaarheid en kracht van onze democratie investeren we ook in meer veiligheid, vrijheid en voorspoed voor alle Nederlanders. In minder democratische samenlevingen zijn burgers armer, onzekerder, onvrij, en ongezonder. Ook bedrijven hebben last van een haperende democratie. Hoe slechter de democratie, hoe meer zij te maken krijgen met vriendjespolitiek, corruptie, onbeschermd intellectueel eigendom, en willekeur. Dankzij democratische ideeënvorming komen bovendien de beste ideeën bovendrijven in onze samenleving en economie. Door besluiten democratisch te nemen, creëren we een solide draagvlak voor de soms moeilijke maar noodzakelijke keuzes die voor ons liggen. In een gezonde democratie voelen burgers zich mede-eigenaar van die democratie en kunnen zij daaraan deelnemen en meebeslissen.

1. We versterken de democratische politiek en bestuur

Democratieën hollen uit vanaf de top. Politici, bestuurders en burgers hebben op alle niveaus een grote verantwoordelijkheid om democratische normen te respecteren en uit te dragen. Wij zullen benoemen en bestrijden elke poging om antidemocratische, onrechtsstatelijke en extremistische standpunten over te nemen of te normaliseren. Het respecteren van de scheiding der machten is daarvoor essentieel en is in beton gegoten. Als politiek en bestuur geven wij het goede voorbeeld. We zullen geen voorstellen doen die strijdig zijn met de politieke, burgerlijke en sociale grondrechten, zoals vastgelegd in de Grondwet waarop onze democratische rechtsstaat is gebaseerd. We laten in woord én daad zien dat de politiek draait om respect, terughoudendheid en een constructief debat. Samenwerking en compromissen zijn essentieel in ons bestel. En we zullen nooit antidemocratisch en extremistisch gedachtegoed normaliseren. We versterken actief de poortwachters in onze democratie die de grens tussen democratische en antidemocratische politiek bewaken. En we zorgen ervoor dat alle politiek ambtsdragers veilig hun ambt en taken kunnen uitvoeren.

Concrete maatregelen:

- We steunen de oprichting van het Nationaal Planbureau voor de Democratie en Rechtsstaat en bouwen zo voort op eerdere aanbevelingen hiertoe. Dit planbureau moet geworteld zijn in de samenleving en wetenschap, en onafhankelijk kunnen opereren.
- We agenderen jaarlijks een plenair debat over de staat van de democratie in de Eerste en Tweede Kamer op basis van de feitelijke trends en ontwikkelingen. We roepen Provinciale Staten en Gemeenteraden op hetzelfde te doen.
- We borgen in de wet dat politieke partijen voldoen aan democratische kernwaarden, zoals transparantie, integriteitseisen, en ledendemocratie.

- We laten de benoemingsprocedures van bestuurders bij en financieringssystematiek van de Hoge Colleges van Staat, belangrijke instituties, en inspecties evalueren met als doel hun kwaliteit en onafhankelijkheid te versterken.
- We onderzoeken de mogelijkheden om verkiezingen nog toegankelijker te maken voor iedereen, waaronder verbetering van de fysieke toegang van stemlokalen, vervroegd stemmen, vernieuwde stembiljetten, en makkelijker stemmen in het buitenland.
- We beschermen onze democratie ook in de digitale wereld tegen ondermijning, onder andere door toezichthouders meer capaciteit te geven om tijdig op te treden, de afhankelijk van niet-Europese tech af te bouwen, en oneigenlijke inmenging in verkiezingen via sociale media te bestrijden.
- We passen de Grondwet aan zodat bewindspersonen moeten vertrekken als het parlement het vertrouwen opzegt.
- We pakken bedreiging en intimidatie van lokale en nationale politiek ambtsdragers keihard aan en bieden hun de bescherming die ze verdienen, met speciale aandacht voor groepen die vaker met intimidatie te maken krijgen, zoals vrouwen, jongere politici, politici met een migratieachtergrond, en politici met wortels in kwetsbare groepen en minderheden.
- We maken middelen vrij om politieke participatie van alle Nederlanders te bevorderen, met nadruk op ondervertegenwoordigde groepen en vertegenwoordigers uit gemarginaliseerde en kwetsbare gemeenschappen.
- We faciliteren grootschalige publiekscampagnes om het belang van politiek ambtsdragers voor de samenleving uit te dragen. En we maken een functie als politiek ambtsdrager aantrekkelijker, bijvoorbeeld door zwangerschaps- en geboorteverlof voor gemeenteraadsleden mogelijk te maken.
- Wij spreken iedereen erop aan - van burgers tot collega Kamerleden - als zij bijdragen aan een giftig politiek klimaat waardoor het werk en de veiligheid van politiek ambtsdragers in het geding komt.
- We versterken de kwaliteit van nieuwe wet- en regelgeving, zodat het altijd voldoet aan belangrijke kwaliteits-, effectiviteits-, juridische en rechtsstatelijke minimumvereisten, in lijn met het beoordelingskader van de Raad van State.
- Met een actieprogramma en trainingen stimuleren we het democratisch bewustzijn van beleidsmakers op alle niveaus binnen de Rijksoverheid en stellen ook lagere overheden in staat hierin te investeren.
- We vergroten de capaciteit om corruptie en integriteit van politici en ambtenaren beter te onderzoeken en aan te pakken waar nodig, en rapporteren hierover jaarlijks aan de Tweede Kamer.
- We starten de rondetafel 'Democratie en samenleving' om structureel het gesprek aan te gaan met het bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld, de media, de instituties en de wetenschap over het beschermen en versterken van de democratie.
- We maken data over aspecten van de democratie en rechtsstaat die in opdracht van de Rijksoverheid worden verzameld, standaard openbaar en toegankelijk voor derden. We steunen ook het ontsluiten van data over lokale democratie-indicatoren.

2. We vergroten de toegang tot het recht en versterken de rechterlijke macht

De coalitie koestert de rechterlijke macht. We willen het vertrouwen in de rechtspraak behouden en vergroten. Daarom investeren we in toegankelijke rechtspraak voor burgers en het MKB, met nadruk op groepen die dit het meest nodig hebben. We steunen de rechtspraak om deze dichterbij burgers te brengen en gebruik te maken van de mogelijkheden die technologie daartoe biedt. De onafhankelijkheid van de rechtspraak staat onveranderd centraal. De bestaande wegen voor politieke inmenging blokkeren we. De Toeslagenaffaire leert dat ook rechters burgers met vertrouwen en respect moeten benaderen. We gaan hierover in gesprek met de rechterlijke macht. De enorme stijging van het aantal meldingen van discriminatie vraagt tevens om een krachtigere inzet om sociale cohesie te bevorderen, discriminatie actief te bestrijden en uit te bannen, en de rechten van minderheden en kwetsbare groepen in de samenleving te beschermen.

Concrete maatregelen:

- We verlagen de griffierechten daar waar de toegang tot het recht het meest onder druk staat. Ook identificeren we samen met de justitieketen welke andere drempels burgers en MKB ervaren en maken een plan om deze drempels te verlagen.
- We creëren meer ruimte voor de sociale advocatuur en gesubsidieerde juridische bijstand voor groepen die dat nodig hebben.
- We voeren de aangenomen initiatiefwet-Sneller uit die regelt dat de minister geen bijzondere aanwijzingen aan het OM kan geven over specifieke rechtszaken, het OM niet verplicht is de minister te informeren over lopende zaken, en we zorgen ervoor dat de politiek minder invloed krijgt op benoemingen bij de Raad voor de Rechtspraak.
- We geven de rechterlijke macht een aparte begroting en vergroten de onafhankelijkheid door de Raad voor de Rechtspraak in de Grondwet op te nemen als Hoog College van Staat.
- We geven rechters en rechtbanken meer capaciteit om vonnissen in begrijpelijke taal weer te geven, vooroordelen en discriminatie in de rechtsspraak en strafmaat tegen te gaan, oprecht inlevingsvermogen te kunnen tonen met de burger en de situatie waarin deze zich bevindt, en stimuleren het hanteren van redelijke gerechtelijke verzoeken en termijnen.
- We geven rechters de mogelijkheid om te toetsen of wet- en regelgeving in lijn is met de rechten van alle burgers zoals die in de Grondwet staan beschreven en scherpens daarbij de sociale grondrechten aan.

3. We versterken de burgerrechten van Nederlanders en de maatschappelijke controle op de macht

We zien dat iedereen in een democratie baat heeft bij een sterke maatschappelijke tegenmacht. Maatschappelijke organisaties, vakbonden, journalisten en wetenschappers zijn hiervoor cruciaal. Hun inzichten scherpen onze collectieve ideeënvorming, brengen misstanden aan het licht, geven ruimte aan een breed spectrum aan opvattingen, en verbinden burgers en hun idealen. Daarom koestert deze coalitie de samenspraak en tegenspraak vanuit de samenleving. We bevorderen daarbij de diversiteit en inclusiviteit en waarderen praktijkervaring, feiten en onderzoek, en burgers die de moeite nemen om op te komen voor hun idealen en belangen. Voor politici en bestuurders die groepen willen uitsluiten en fundamentele burgerrechten criminaliseren, is er geen plaats in ons democratisch bestel. Wij versterken juist het demonstratierecht, het recht je te organiseren, de persvrijheid en het recht om de staat ter verantwoording te roepen. Dit vraagt ook om meer mogelijkheden voor burgers om deel te nemen aan democratische besluitvorming en om publieke taken uit te kunnen voeren.

Concrete maatregelen:

- We beschermen journalisten, wetenschappers en medewerkers van maatschappelijke organisaties en vakbonden tegen bedreiging en intimidatie. Daartoe steunen we initiatieven zoals PersVeilig en WetenschapVeilig en versterken we de justitieketen.
- We scherpen het Wetsvoorstel strategische rechtszaken tegen publieke participatie waar nodig aan om optimale bescherming te bieden tegen juridische intimidatie en bedreiging.
- We investeren in de publieke omroep en versterken lokale, regionale en onderzoeksjournalistiek.
- We brengen in kaart hoe vaak autoriteiten vreedzame demonstraties verbieden en opbreken en gaan hierover in gesprek met de VNG en stellen meer middelen beschikbaar voor lokale autoriteiten zodat demonstraties in principe altijd doorgang kunnen vinden.
- We evalueren de Wet transparantie maatschappelijke organisaties (Wtmo) om disproportionele financiële consequenties en regeldruk voor het gehele maatschappelijk middenveld te minimaliseren en geven de voorkeur aan gerichte maatregelen om (buitenlandse) ondermijning tegen te gaan.
- We beschermen het recht van maatschappelijke organisaties om een rechtszaak aan te spannen tegen de staat. Dit is een belangrijk controlemechanisme in de Nederlandse democratie die burgers de mogelijkheid biedt om de overheid via de rechter te dwingen hun rechten te respecteren en bevorderen. We stoppen initiatieven die dit willen inperken.
- We investeren fors in de bestrijding van discriminatie in de samenleving en binnen het openbaar bestuur met als doel slachtoffers van discriminatie te beschermen en te voorkomen dat de overheid groepen burgers anders behandelt op basis van hun afkomst of andere persoonskenmerken.
- We bevorderen democratisch burgerschap, gemeenschapszin en het recht van burgers om publieke taken uit te oefenen door gericht burgerinitiatieven, burgercoöperaties, bewonersinitiatieven, burgerberaden en andere vormen van burgerparticipatie op lokaal, provinciaal en nationaal niveau te steunen en obstakels weg te nemen.

- We trekken de initiatiefwet verheerlijking terrorisme terug, vanwege de vele geuite fundamentele juridische en grondwettelijke bezwaren en het risico op misbruik door antidemocratische bewegingen.
- We investeren in burgerschapsonderwijs en ondersteunen scholen die dat willen om echte democratische oefenplaatsen te zijn.
- We bestrijden de internationalisering van autocratische bewegingen en geven ondersteuning van democratische initiatieven ook prioriteit in het Caribisch deel van het Koninkrijk en ons buitenlandbeleid.

Steunverklaringen

Deze maatschappelijke organisaties, netwerken en experts steunen dit initiatief:

Breed Mensenrechten Overleg, Bureau Burgerberaad, Burger Observatorium Rechtsstaat, Democratie en Mensenrechten, Cordaid, Civil Society Platform for Peacebuilding and Statebuilding (CSPPS), Dierencoalitie, Greenpeace Nederland, Groene11, Hivos, Hot Politics Lab, Limburgse Docentennetwerk Democratie en Burgerschap, Lokale Democratie Coalitie, Mariken van der Velden, Vrije Universiteit, Nederlands Helsinki Committee, Nederlandse Democratie Coalitie, Nederlandse Vereniging van Journalisten, Netherlands Institute for Advanced Study (NIAS-KNAW), Netherlands Institute for Multiparty Democracy, Oxfam Novib, Partos, PAX, Stichting Weerbare Democratie, Voor Democratie, Voor Ons Nederland, World Farming Netherlands.

Colofon

Notitie 'Naar een sterkere democratie'

Stichting Democratie Monitor

info@democratiemonitor.nl

www.democratiemonitor.nl

15 december 2025

Vormgeving: Danny Lelieveld Ontwerp

Voor vragen of opmerkingen over dit initiatief: info@democratiemonitor.nl

De Stichting Democratie Monitor is een non-profitorganisatie en geregistreerd als ANBI.

Wilt u ons financieel steunen en/of zich aanmelden voor onze nieuwsbrief? Scan dan deze QR-code of bezoek onze website.

